

Willa *Cavrois* w Croix Mallet-Stevensa - dziedzictwo architektury XX wieku

Weronika Wiśniewska
Łódź, Polska

Dorobek Roberta Mallet-Stevensa (1886-1945) założyciela *Union des Artistes Modernes*¹ i czasopisma „L'Architecture d'Aujourd'hui”, architekta, dekoratora, scenografa i profesora architektury, został przedstawiony szerokiej publiczności na retrospektywnej wystawie zorganizowanej w 2005 roku przez Centre Pompidou.

1. UAM (1929-1958). Wśród członków były takie znakomitości jak André Bloc, Le Corbusier, Pierre Janneret, Andre Lurçat, Charlotte Perriand, Jean Prouvé.

Chronologicznie ostatnia realizacja architektoniczna Mallet-Stevensa², willa fabrykanta z Roubaix znana jako willa *Cavrois* w Croix, przy avenue John-Fitzgerald Kennedy 60, jest dziełem intrygującym. Oddana została do użytku w 1932 r., a na tablicy informacyjnej przy jej ogrodzeniu, umieszczono informację dotyczą-

2. Realizacje wcześniejsze to między innymi: remiza strażacka w Paryżu, zabudowa mieszkaniowa ulicy nazwanej ku czci projektanta rue Mallet-Stevens, willa krawca haute-couture Poireta, willa wicehrabiego de Noailles.

1. Willa *Cavrois*, makieta pokazana na wystawie poświęconej Mallet-Stevensowi w Ecole d'Architecture de Lille w 2005 roku (komisarze naukowcy: Marie-Céline Masson i Richard Klein, scenariusz wystawy: Anne-Sophie George i Alexandre Slusarski, realizacja: Sébastien Frémont).
Fot. Weronika Wiśniewska

ca stylistyki obiektu: „modernizm zabarwiony osiemnastowiecznym klasycyzmem” (sic!).

Willa, a właściwie pałacyk położony na ponad 5-hektarowej działce jest modernistyczną wersją luksusowej rezydencji. Jej struktura i rozkład pomieszczeń oraz kompozycja ogrodu są niewątpliwym echem dawnej epoki. Natomiast rozczłonkowana i zgeometryzowana bryła willi, a także jej żelbetowa konstrukcja jest na wskroś modernistyczna. Mallet-Stevens, zafascynowany możliwościami jakie dawało zastosowanie żelbetu miał powiedzieć: „Architektura jest sztuką ze swej istoty geometryczną... Dom, pałac, tworzy zespół brył kubicznych. Beton zbrojony pozwala na realizację architektury – sztuki geometrycznej”³.

Rodowód formy tej willi jest interesujący. Inspirowana jest domem Stoclet’a w Brukseli autorstwa Josepha Hoffmana, (a więc secesją wiedeńską i stanowi interesujący przykład twórczej kontynuacji tej tradycji), architekturą ratusza w Hilversum Willema M. Dudoka (a więc twórczością architekta z kręgu *de Stijl*) i dziełami Franka L. Wrighta. Zauroczenie twórczością tych architektów – jak twierdzą badacze – miało niemały wpływ na twórczość Mallet-Stevensa, co znajduje potwierdzenie w jego realizacjach.

Willa *Cavrois* wpasowana została w zbocze opadającego w kierunku południowym pagórka. Powiązana jest z terenem tarasami, schodami oraz bogato rozrzeźbioną częścią przyziemia, przy którym, pod gołym niebem, równoległe do budynku usytuowano basen kąpielowy (27 metrów). Poniżej, prostopadle do korpusu, na przedłużeniu monumentalnych schodów prowadzących do ogrodu, wytyczono stumetrową oś wodną. Na jej zamknięciu założono sad, obok *rosarium*, nieco dalej ogródek dziecięcy, ogród kwiatów ciętych, warzywnik i kurnik. Całość otoczono ogrodzeniem, a przy wjeździe postawiono pawilon – kordegardę.

Długi na 60 metrów dom ma układ horyzontalny, a wewnątrz – układ korytarzowy. W części centralnej wielki, dwukondygnacyjny westybul/salon z kominkiem sąsiaduje z główną klatką schodową, którą umieszczono w wieży, tworzącej wertykalny akcent horyzontalnej bryły. Nad ostatnią kondygnacją znajduje się rozległy taras widokowy z żelbetowym *brise-soleil*. Do salonu przylega przestronna jadalnia, z równie przestronną kuchnią oraz palarnia. W „skrzydłach” mieszczą się sypialnie rodziców, córek i synów, pokój guwernantki, pokoje do pracy, buduar,

łazienki a właściwie pokoje kąpielowe oraz pokój do gier i zabaw (olbrzymi, półtorakondygnacyjny). Biblioteki nie przewidziano... Pomieszczenia dla służby znalazły miejsce za zespołem kuchennym. Szatnie basenu, spiżarnie, znacznych rozmiarów piwnicę na wina, pralnię i kotłownię (mazut) ulokowano w kondygnacji przyziemia.

Ten luksusowy dom był na wskroś nowoczesny, zdrowy i funkcjonalny. Zaprojektowano go razem z aranżacją wewnątrz i znajdującymi się tam meblami ruchomymi i wbudowanymi. Urządzenie wewnątrz, powściągliwe, bliskie stylistyce Le Corbusiera, zdobiły świeże kwiaty, rzeźby i malarstwo (między innymi Picasso i Marie Laurencin). Nie żałowano przy tym środków na nowoczesne wyposażenie (winda, ogrzewanie centralne z termostatem, w każdym pomieszczeniu telefon, elektryczny zegar, głośniki) i luksusowe wykończenie: marmury, drewno, wełna, chromowany mosiądz, skóra. Ściany zewnętrzne willi oblicowano starannie spoinowaną beżową cegłą.

Willa pozostawała własnością rodziny pierwszego właściciela do 1986 r. Wykupiona następnie przez bliżej nieznaną *société* w dość jeszcze dobrym stanie, po zmianie właściciela opustoszała i ulegała stopniowej degradacji. Wyposażenie wnętrza zostało zniszczone lub rozproszone. Brak zainteresowania kondycją willi tłumaczy plany owego *société*, które zajęte było przede wszystkim planowaniem parcelacji terenu parku i sprzedażą działek budowlanych.

Plany te pokrzyżowała energiczna i jak się okazało efektywna działalność zawiązanej pod koniec XX wieku *Association de sauvegarde de la villa Cavrois* (Stowarzyszenie na rzecz ochrony willi *Cavrois*). Starania *Association* o przywrócenie jej dawnej świetności poparli między innymi: Tadao Ando, Gae Aulenti, Leonardo Benevolo, Mario Botta, Paul Chemetov, Giancarlo De Carlo, Norman Foster, Massimiliano Fuksas, Hans Hollein, Charles Jencks, Rob Krier, Richard Meier, Frei Otto, Dominique Perrault, Renzo Piano, Richard Rogers, Oswald Mathias Ungers⁴.

W latach 90-tych XX wieku willa przeszła na własność miasta Lille i została sklasyfikowana jako *monument historique*. Zapis ten ułatwił uzyskanie dotacji państwowej na przeprowadzenie prac konserwatorskich – łącznie 6 100 000 euro – co stanowiło 100% przewidzianych kosztów. Harmonogram robót rozpisany na okres trzyletni podzielono na trzy etapy: restauracja skrzydła wschodniego, zachodniego i korpusu centralnego. Odtworzenia pełnego wyposażenia wnętrza nie ujęto w programie.

3. Podaję za: Catalogue de l'exposition « Robert Mallet-Stevens, architecte », présentée du 27 avril au 29 août 2005 au Centre Pompidou, page extraite du site internet (bez numeracji stron) de l'Association de Sauvegarde de la Villa Cavrois Robert Mallet-Stevens, L'oeuvre complète sous la direction d'Olivier Cinqualbre, Edition du Centre Pompidou, Collection Classiques du XXe siècle.

4. Klein Richard, wstęp do reprintu publikacji Rob Mallet-Stevens, *Une demeure 1934*, „L'Architecture d'Aujourd'hui” 1934, reprint wydany przez Jean-Michel Place éditions, Cahors 2005 (bez numeracji stron).

2. i 3. Willa Cavrois w Croix, kordegarda. Fot. Weronika Wiśniewska

Wobec braku dokumentacji oryginalnej – trzeba bowiem dodać, że projektów Mallet-Stevensa nie archiwizowano – przeprowadzono szczegółową inwentaryzację obiektu. Następnie wykonane zostały ekspertyzy, które wykazały konieczność wymiany fragmentów wadliwie wykonanych elementów konstrukcji żelbetowej ścian i stropów. W trakcie prac budowlanych wymieniono także instalacje, a na koniec przeprowadzono kosztowną renowację okładzin zewnętrznych. Nikt jednak nie umie określić z całą pewnością jakie będzie przeznaczenie willi...

W podsumowaniu tych informacji, należy wspomnieć pokrótce o piśmiennictwie dotyczącym twórczości Roba Mallet-Stevensa. W literaturze polskojęzycznej są one nader skromne. Piotr Biegański⁵ wymienia Mallet-Stevensa zaledwie jako założyciela UAM (*Union des Artistes Modernes*) oraz czasopisma „L'Architecture d'aujourd'hui”. Izabella Wisłocka wspomina o Mallet-Stevensie - autorze „słynnego pawilonu turystyki na wystawie w Paryżu w 1925”⁶. W *Encyklopedii Art Déco* Pierre Cabanne'a (z uzupełnieniami Anny Sieradzkiej) przywołano Mallet-Stevensa kilkadziesiąt razy, między innymi: jako założyciela UAM; jako twórcę swoistego języka architektonicznego, podkreślając, że (...) „geometria Mallet-Stevensa stanowiła czynnik porządku i harmonii, jego purystyczny język wynikał z troski o właściwy układ przestrzeni i światła: punktem wyjścia było subtelne i zhierarchizowane rozmieszczenie planów i brył jak to się dzieje w obrazie kubistycznym” (...)⁷; jako związanego z grupą *de Stijl* przedstawiciela awangardy; jako autora scenografii filmowych⁸ i twórcę zasłużonego w tworzeniu podwalin francuskiego

*design'e'u*⁹. Znalazła się także, (nieudokumentowana a zagadkowa) notatka o inspirującym

9. Tamże, s. 280. W katalogu wystawy „Design - miroir du siècle” (praca zbiorowa, wyd. Flammarion), która miała miejsce w Grand Palais w Paryżu w roku 1993, na stronie 24 znajduje się wzmianka o dekoracjach filmowych autorstwa Mallet-Stevensa oraz notatka, że „(...) francuski design stanowił przedłużenie idei artystów skupionych w UAM”

4. Willa Cavrois w Croix, narożnik południowo-zachodni po renowacji. Fot. Sébastien Frémont

5. Willa Cavrois w Croix, narożnik południowo-zachodni po renowacji. Fot. Sébastien Frémont

5. Biegański Piotr, *U źródeł architektury współczesnej*, PWN Warszawa 1972, s. 402

6. Wisłocka Izabella, *Awangardowa architektura polska 1918-1939*, Arkady Warszawa 1968, s. 51

7. Cabanne Pierre (z uzupełnieniami Anny Sieradzkiej) *Encyklopedia Art Déco*, tłumaczyła Joanna Guze, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 45

8. Tamże, s.108

wpływie architektury Mallet-Stevensa na dzieła Juliana Putermana i Antoniego Miszewskiego (Ministerstwo Poczt i Telegrafów) i Szymona Syrkusa (Fabryka Nawozów Sztucznych)¹⁰. W literaturze obcojęzycznej¹¹ Mallet-Stevens traktowany jest nierówno. Na przykład Henry-Russel Hitchcock marginalizuje jego dorobek i wymienia zaledwie realizację przy rue *Mallet-Stevens*¹², natomiast Richard Kleina (powołując się na Kennetha Framptona) uważa, że „z grona architektów należących do ruchu modernistycznego, jedynie Mallet-Stevens potrafił wyrazić formalnie przewagę technologii nad rzemiosłem i architekturą nad dekoracją”¹³. Siegfried Giedion, (*Przestrzeń, czas, architektura*, PWN Warszawa 1968) o Mallet-Stevensie nie wspomina...

10. Cabanne Pierre (z uzupełnieniami Anny Sieradzkiej), *Encyklopedia Art Déco*, tłumaczyła Joanna Guze, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s.208

11. Bodajże pierwszą powojenną pozycją poświęconą Mallet-Stevensowi jest Pierre'a Vago *Robert Mallet-Stevens, l'architetto cubista* (Bari 1979). 10 lat później Pierre Joly zamieszcza bogato ilustrowany artykuł *Mallet-Stevens à Croix: un chef-d'oeuvre de modernité* w periodyku *L'oeil* (październik 1986). Wśród wydawnictw francuskojęzycznych znaczące pozycje literatury z ostatniego dziesięciolecia to: *Robert Mallet-Stevens, L'oeuvre complète*, sous la direction d'Olivier Cinqualbre, Edition du Centre Pompidou, Collection Classiques du XXe siècle, Paris 2005; Klein Richard, *La logique de la disparition: la villa Cavrois (1929/1932) de Robert Mallet-Stevens*, „Revue Faces”, no 42/43, automne/hiver 1997, s. 29-33 i tego samego autora *Robert Mallet-Stevens, la villa Cavrois*, Paris 2005.

12. Hitchcock Henry-Russell, *Architecture: Dix-neuvième et vingtième siècles*, Bruxelles Liege 1981, s. 524

13. Klein Richard, *La logique de la disparition: la villa Cavrois (1929/1932) de Robert Mallet-Stevens*, „Revue Faces”, no 42/43, automne/hiver 1997, s. 30 (cytat w tłumaczeniu Suzanne Hirschi).

Weronika Wiśniewska, dr hab. inż. architekt
Instytut Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej
zainteresowania naukowe: krajobraz, rehabilitacja zdegradowanego środowiska
e-mail: wwisniew@p.lodz.pl